

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جامعه شناسی (۱)

رشته های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

۱۳۹۵

تهیه کننده
محبوبه پور شفیعی
سرگروه علوم اجتماعی استان کرمان

فصل اول
جهان اجتماعی



● فصل اول - جهان اجتماعی

● اهداف فصل اول

● دانش آموز با مطالعه این فصل و انجام فعالیت‌های آن:

● به معناداری (آگاهانه بودن) کنش آدمی پی می‌برد و می‌تواند پیامدهای احتمالی یک کنش معین را در یک موقعیت خاص توصیف کند.

● با استفاده از روش مقایسه، معناداری پدیده‌های اجتماعی را توضیح می‌دهد و نقاط قوت و ضعف این روش را بر می‌شمارد.

● چگونگی گسترش جهان اجتماعی و نقش افراد را در این فرایند توصیف می‌کند و برای مشارکت در آن، احساس مسئولیت می‌کند.

● جایگاه فرهنگ را در جهان اجتماعی باز می‌شناسد و برای پدیده‌های تکوینی و اعتباری جهان اجتماعی مصداق می‌آورد.

● با تفکیک لایه‌های مختلف جهان اجتماعی، به اهمیت پدیده‌های اجتماعی عمیق‌تر و کلان‌تر پی می‌برد و برای آنها نمونه می‌آورد.

● با ارائه دلایل و شواهد، تنوع جهان‌های اجتماعی و آثار آن را تشریح می‌کند.

● فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان‌های اجتماعی را تشخیص می‌دهد و جهان‌های اجتماعی را نقد و ارزیابی می‌کند.



کنش های ما

«آنچه انجام می دهیم»

درس ۱

معنی عکس: کنش چوپانی انسان در مقابل رفتار حیوانی گوسفندان



انسان نسبت به کارهایی که انجام می دهد، آگاهی دارد.

کنش ما انسان ها چه ویژگی هایی دارد؟

تمامی مخلوقات در جهان، کاری را انجام می دهند: در زمین می چرخد، ابرها حرکت می کنند، آب در جویبار روان است، درخت برگ و بار می دهد، در رگ های آدمی جریان دارد، کشاورز به کشت و زرع می پردازد و دانش آموز مطالب درسی را در ذهن مرور می کند. به نظر شما فعالیت های انسان چه تفاوتی با فعالیت مخلوقات دیگر دارد؟

ما پیاده روی می کنیم؛ شادی می کنیم؛ مسواک می زنیم؛ نماز می خوانیم و فعالیت های دیگری انجام می دهیم. در زبان فارسی برای فعالیت های انسان، اسم های گوناگونی همانند کار، عمل، فعل، رفتار، کردار، کنش و ... وجود دارد و برای انجام دهنده فعالیت، اسامی مختلف کارگر، کارمند، کارگزار، کارفرما، عامل و ... به کار می رود.

در علوم انسانی به فعالیتی که انسان انجام می دهد، «کنش» و به انجام دهنده آن، کنشگر می گویند. کنش ویژگی هایی دارد که آن را از فعالیت مخلوقات دیگر متمایز می کند. به نظر شما این ویژگی ها کدام اند؟

دانش آموزان نظر بدهند.

وقتی می‌خواهید برای اولین بار از یک گالای پیچیده مانند تلویزیون یا تلفن همراه استفاده کنید، به دفترچه راهنمای آن مراجعه می‌کنید. ولی پس از آن، دیگر سرانگی از دفترچه راهنمایی گیرید؛ مگر اینکه مشکلی پیش بیاید، چرا؟

زیرا آگاهی لازم را برای استفاده از دستگاه به دست آورده ایم.

در جلسه امتحان نشسته‌اید و شرایط مناسب محیطی، اجتماعی و فردی فراهم است. در چه صورتی، از پاسخ به پرسشی باز می‌مانید؟

در صورتی که درباره پاسخ سوالات آگاهی نداشته باشیم یعنی جواب سوالات را نداشته باشیم.

قرص گرسنه‌ای به جزیره‌ای خالی از سکنه وارد می‌شود. او هیچ شناختی درباره مواد غذایی آنجا ندارد. به نظر شما این قرص برای رفع گرسنگی‌اش چه می‌کند؟

از آگاهی‌های قبلی‌اش استفاده می‌کند، آگاهی جدیدی درباره مواد غذایی جزیره به دست می‌آورد. از ترکیب این دو دسته آگاهی و آگاهی ناشی از تجربیات جدید، به رفع گرسنگی‌اش می‌پردازد.

کنش، آگاهانه است. یعنی کنش وابسته به آگاهی آدمی است، به گونه‌ای که بدون آگاهی انجام نمی‌شود. سخن گفتن یک کنش است. اگر ما آگاهی خود را نسبت به کلمات و معانی آنها از دست بدهیم، از گفتار باز می‌مانیم. از این رو، فردی که به زبانی آگاهی ندارد، نمی‌تواند با آن زبان سخن بگوید.

تا آگاهی نباشد کنشی صورت نمی‌گیرد. آیا کنش انسان‌ها همیشه براساس آگاهی صحیح صورت می‌گیرد؟ **خیر**

حتماً برای شما پیش آمده که در انجام کاری، بر سر دو راهی قرار گرفته باشید مانند اینکه پس از برگشت از دبیرستان، بهتر است ابتدا استراحت کنید و بعد تکالیف درسی خود را انجام دهید یا برعکس. قرار گرفتن بر سر دو راهی‌ها، یکی از ویژگی‌های کنش انسانی را نشان می‌دهد. آن ویژگی کدام است؟

این است که ما در انجام کنش هایمان، اراده و اختیار داریم.

کنش، ارادی است. کنش به ارادهٔ انسان وابسته است؛ یعنی تا اراده و خواست انسان نباشد، انجام نمی‌شود. پس برای انجام کنش، علاوه بر آگاهی، ارادهٔ انسان نیز ضروری است. زیرا ممکن است فردی به کاری آگاه باشد ولی تصمیم به انجام آن نگیرد. با توجه به ارادی بودن کنش، آیا فعالیت‌هایی مانند ضربان قلب، گردش خون، بسته شدن ناخودآگاه چشم در مواجهه با خطر و ... کنش محسوب می‌شوند؟ چرا؟

فردی از میان جمع برمی خیزد و در و پنجره اقلق را باز می کند. اگر از او بپرسند چرا چنین کاری کردی، چه می گوید؟

هوا عوض شود، نور بتابد، صدا را بشنوم، دلم باز شود.

کنش، هدف دار است. پرسش «چرا چنین کاری کردی؟» را می توان از هر کنشگری پرسید: زیرا فعالیت انسان با قصد و هدف خاصی انجام می شود: اگرچه ممکن است همیشه به آن نرسد. فردی که کنار رودخانه ای می رود: قصد ماهیگیری دارد یا می خواهد از شنیدن صدای آب لذت ببرد، شاید هم می خواهد شنا کند یا

آیا انسان های مختلف در انجام کنش هایشان، هدف های یکسانی دارند؟

با توجه به این ویژگی ها، کنش انسان - برخلاف فعالیت سایر مخلوقات - «معنادار» است. انسان ها با توجه به معنای کنش خود، آن را انجام می دهند: مثلاً وقتی دانش آموزی در کلاس، دست خود را بالا می آورد، معنای کار او اجازه خواستن از معلم است. معلم نیز در صورتی می تواند به او پاسخ مناسب بدهد که معنای کنش او را دریابد.



معنای این عکس:
زندگی، آزادی، محبت،
عشق، ...



معنای این عکس:
فقر، رفع خستگی، قهر
کردن، گم شدن لنگه
کفش، ...

■ معناداری کنش انسان‌ها

گفت و گو کنید

بوق زدن راننده، یک کنش است. درباره معنای مختلف آن با یکدیگر گفت و گو کنید.

معانی بوق زدن در فرهنگ ما:
هشدار دادن، سلام کردن، جلب توجه، آژیر،
جشن گرفتن مثل عروسی، دعوا، ...

کنش ما چه آثار و پیامدهایی دارد؟

مدتی از شروع کلاس درس سیری شده است؛ همه غرق درس اند. ناگهان دانش آموزی در می زند و اجازه ورود می خواهد. به نظر شما کنش او چه تغییراتی در کلاس ایجاد می کند؟ درباره آثار و پیامدهای کنش او گفت و گو کنید. آیا می توانید آنها را دسته بندی کنید؟

این فعالیت را دانش آموزان انجام می دهند و معلم آن ها را به سمت ارادی و غیرارادی بودن پیامدهای کنش راهنمایی می کند.
نمونه ای از جواب ها:

نظم کلاس را به هم می زند

حواس ها را پرت می کند

واکنش و اخلاق معلم را معرفی می کند

ممکن است مورد بازخواست معلم قرار بگیرد

ممکن است اجازه ورود به کلاس را پیدا کند

از لقمان حکیم پرسیدند: حکمت از کجای آموختی؟ گفت: از نابینایان که تا جای لبینند پای نهند!
سعدی در این بیان، چه چیزی را به ما توصیه می‌کند؟

سعدی از ما می‌خواهد که به کنش‌های دیگران توجه داشته باشیم. حتی کسانی که فکر می‌کنیم کار مهمی انجام نمی‌دهند.

به نظر شما شناخت آثار و پیامدهای کنش انسان، چه اهمیتی دارد؟

سعدی از ما می‌خواهد که به کنش‌های دیگران توجه داشته باشیم. حتی کسانی که فکر می‌کنیم کار مهمی انجام نمی‌دهند.



■ خودروهای فرسوده سهم زیادی در آلودگی هوا دارند.

پیامد منفی خودروهای فرسوده

هر کنشی آثار و پیامدهایی دارد. آیا پیامدهای کنش نیز همانند خود کنش، وابسته به آگاهی و اراده انسان‌هاست؟
ممکن است باشد، ممکن است نباشد.

برخی از پیامدهای کنش، به اراده افراد انسانی: یعنی خود کنشگر یا افراد دیگر وابسته است. به همین دلیل به آنها «پیامدهای ارادی» می‌گویند.

این دسته از پیامدها، خودشان، کنش هستند و باید کنشگری، آنها را انجام دهد.

من این قسمت را قبول ندارم، مثلاً پیامد ارادی ورزش کردن برای کسی که هدفش سلامتی است، سلامتی است. آیا سلامتی کنش است؟
یا برای کسی که غذا می‌خورد تا سیر شود، سیر شدن کنش است و باید کنشگری آن را انجام دهد؟

دانشجویی کتاب درسی خود را مطالعه می کند .

و در پی آن: اولاً به پرسش های آزمون پاسخ می دهد؛ ثانیاً استاد متناسب با تلاش او، نمره می دهد. پاسخ به پرسش های امتحانی و نمره دادن استاد، پیامد ارادی مطالعه اوست که اولی به اراده خود او، و دومی به اراده استاد، وابسته است.

پاسخ دادن به سوالات آزمون، پیامد ارادی کنش درس خواندن دانشجو است و ربطی به کنش دیگران ندارد.

حتی پیامدهای غیرارادی هم می توانند به کنش دیگران بستگی داشته باشند. به دست آوردن سلامتی در نتیجه غذا خوردن به کنش تولید کنندگان مواد غذایی هم بستگی دارد.

فردی سلام می کند. پاسخ سلام او پیامد ارادی کنش او محسوب می شود که به اراده جواب دهنده سلام، وابسته است.

اگر هدف فرد دریافت جواب سلام از طرف مقابل باشد، جواب او می شود پیامد ارادی کنش سلام کردن. اما اگر قصدش سلامتی باشد به حکم این که سلام سلامتی می آورد، سلامتی پیامد ارادی کنش سلام کردن است که خودش کنش نمی باشد و به اراده دیگران بستگی ندارد.

اما همه پیامدهای کنش این گونه نیستند: یعنی به اراده افراد انسانی بستگی ندارند. به همین دلیل به آنها «پیامدهای غیرارادی» می‌گویند. این دسته از پیامدها، کنش نیستند که لازم باشد کنشگری آنها را اراده کند؛ بلکه نتیجه طبیعی کنش‌اند. وقتی شما در و پنجره‌ها را باز می‌کنید، هوای کلاس تغییر می‌کند. فردی که به صورت مداوم وضو می‌گیرد، دست و صورت او پاکیزه می‌شود.^۱

پیامدهای غیرارادی یعنی پیامدهایی که فرد آنها را اراده نکرده بوده و هدفش نبوده‌اند، ولی ناچار به وجود می‌آیند. فرد پنجره را باز می‌کند که هوای اتاق عوض شود، عوض شدن هوای اتاق پیامد ارادی است ولی گرد و خاک و سر و صدا هم وارد می‌شود که پیامد غیرارادی است.

۱- وضو سه اثر دارد: نظافت جسم، نشاط روح و تقرب و نزدیکی به خداوند متعال. امام رضا (ع)

هر کدام را که کنشگر اراده کند، پیامد ارادی هستند و بقیه برایش غیرارادی چون هدفش اینها نبوده است. و اگر هر سه را هدف خود قرار دهد و اراده کند، هر سه پیامد ارادی هستند.

پیامدهای غیرارادی کنش انسان، قطعی است؛ یعنی حتما انجام می‌شود، ولی پیامدهایی که به ارادهٔ انسان‌ها وابسته است، احتمالی است؛ یعنی ممکن است انجام بشود یا نشود. اگر افراد آن را اراده کنند، انجام می‌شود و اگر نخواهند، انجام نمی‌گیرد.

در بسیاری از موارد، آدمیان کنش‌های خود را با توجه به پیامدهای ارادی و غیرارادی آن انجام می‌دهند و از انجام برخی کنش‌ها به دلیل پیامدهای نامطلوبشان خودداری می‌کنند. چه خوب است که شما هم در کنش‌هایتان تأمل کنید و ببینید تا چه اندازه به این امر مهم توجه کرده‌اید.



پیامد کنش آب دادن به دیگران:
سیراب کردن فرد، خوشحال کردن او، شاد شدن خودمان

پیامدهای کنش پوست موز انداختن:
آسیب دیدن دیگران و آلوده شدن محیط

پیامدهای کنش

● «آدمی در گرو عمل خویش است» (سوره زمر: آیه ۳۸)
 ● پیامدهای ارادی و غیرارادی هر یک از کنش‌های زیر را مشخص کنید.

پیامدهای غیرارادی	پیامدهای ارادی		کنش
	وابسته به اراده دیگری	وابسته به اراده کنشگر	
زمین خوردن	برنده شدن در مسابقات	سلامتی	ورزش کردن
بیماری	جلب توجه	سرگرمی	سیگار و قلیان کشیدن
تمجید دیگران	امنیت	ارضا روحیه ماخوذ به حیا	رعایت حیا
ترشح نشدن هورمون تیروکسین	جلوگیری از دعوا	حفظ آرامش شخصی	کنترل خشم